

FONOLOGINIŲ PRIEBALSIŲ SISTEMŲ SANDARA PRANCŪZŲ IR LIETUVIŲ KALBOSE BEI JŲ FUNKCIONAVIMAS

Daiva MICKŪNAITYTĖ

Lietuvos edukologijos universitetas, Studentų g. 39, LT – 08106 Vilnius, Lietuva
El. paštas daiva.mickunaityte@leu.lt

Įteikta 2014-10-12; priimta 2014-11-28

Šio straipsnio tikslas – apžvelgti, kaip sudaryta fonologinė priebalsių sistema ir kaip ji funkcionuoja lietuvių ir prancūzų kalbose. Abiejų kalbų fonologines priebalsių sistemas aprašysime dviejuose lygmenyse – sintagminiame ir paradigminiame. Sintagminiame lygmenyje aptarsime priebalsių distribucijų – eksplozinių, implozinių ir vidinių priebalsių junginių struktūrą bei dėsnius. Paradigminiame lygmenyje mus domins paradigmė priebalsių identifikacija – priebalsių opozicijų savitumai, jų neutralizacija ir diferencinių požymių inventoriaus sugretinimas mums rūpimose kalbose.

Šiame darbe remsimės tik literatūrine prancūzų kalbos tartimi. Šnekamoji prancūzų kalba turi savus dėsningumus, lemiančius naujų priebalsių junginių struktūrų atsiradimą, todėl jų aprašymas gali būti kito darbo objektu. Prancūzų kalbos daiktavardžius pateiksime be artikelių, nes eksploziniams priebalsių grupėms aprašyti patogiausia yra imti gryną daiktavardį, be artikelio. Tik šioje formoje atsispindi gretinamų kalbų priebalsių junginių struktūros ir jungimo dėsningumai. Prancūzų kalboje neegzistuojantys minkštieji priebalsiai ir afrikatos į mūsų akiratį neįeina.

Reikšminiai žodžiai: sintagminis lygmuo, paradigmatis lygmuo, fonologinės priebalsių sistemos.

Įvadas

Šio straipsnio tyrimų objektas yra lietuvių ir prancūzų kalbų fonologinės priebalsių sistemos. Tikslas – lietuvių ir prancūzų kalbų fonologinių priebalsių sistemų aprašymas bei lyginimas, taigi remsimės aprašomuoju ir lyginamuoju metodais.

Lietuvių kalbos priebalsyną bene išsamiausiai savo darbuose aprašė A. Girdenis ir A. Pakerys. Duomenis apie prancūzų kalbos fonologines priebalsių savybes semsime iš to-

kių autorių, kaip P. Fouché (1959), P. R. Léon (1961), M. Rossi (1967), Fr. Wioland (1991) bei kitų.

Priebalsių distribucijų struktūra bei dėsningumai sintagminiame lygmenyje

Sintagminę priebalsių klasifikaciją pradėsime nuo eksplozinių priebalsių junginių analizės.

Vienanarė eksplozija, anot A. Girdenio, sintagminei priebalsių klasifikacijai mažai duoda, nes ir lietuvių, ir prancūzų kalboje skiemens pradžioje eksplozine skiemens dalimi gali eiti bet kuris priebalsis (išskyrus minkštąjį *n* prancūzų kalboje).

Panagrinėkime, kaip išsidėsto priebalsiai dvinarėse grupėse. Visus priebalsius pagal jų padėtį dvinarėse eksplozinėse grupėse A. Girdenis skirsto į dvi klases: 1) R klasę, į kurią įeina tik tiesiogiai prieš balsį vartojami priebalsiai *l, m, n, r, v* (prancūzų kalboje šiai klasei priskiriami

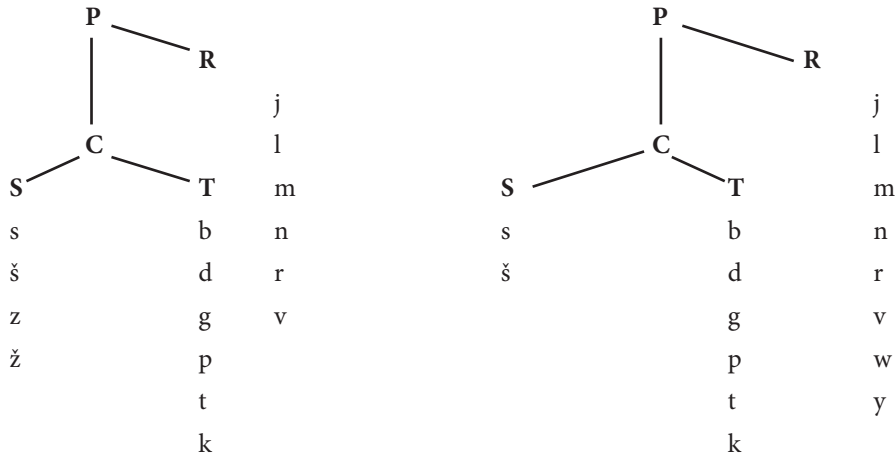
ir pusbalsiai *j, w, y*) ir 2) C klasę, susidedančią iš dviejų priebalsių poklasių: a) S poklasio *s, z, š, ž*, kurio nariai eina tik pirmuoju junginio nariu; ir b) T poklasio *b, d, g, p, k, t*, kurio nariai gali eiti ir prieš balsį, ir prieš priebalsį, t. y. gali būti ir pirmuoju, ir antruoju junginio nariu (Girdenis 1981: 76–77).

Palyginkime dvinarius junginius, vartojamus lietuvių ir prancūzų kalbose. Prancūzišką žodį su atitinkamu junginiu rašysime skliausteliuose; nesant atitikmens kurioje nors aprašomoje kalboje, dėsimė brūkšnį. Pavyzdžiui:

bl – <i>blankus</i> (<i>blague</i>)	dr – <i>draugas</i> (<i>drap</i>)	gl – <i>glausti</i> (<i>gloire</i>)
bj – <i>bjaurus</i> (<i>bien</i>)	dv – <i>dvaras</i> (–)	gn – <i>gnaibo</i> (<i>gnome</i>)
br – <i>brangus</i> (<i>brosse</i>)	dj – – (<i>dieu</i>)	gr – <i>graužti</i> (<i>grand</i>)
	dw – – (<i>doigt</i>)	gv – <i>gvėra</i> (–)
	dy – – (<i>duel</i>)	gw – – (<i>goinfre</i>)
kl – <i>klausti</i> (<i>clore</i>)	pl – <i>plaukas</i> (<i>plaisir</i>)	sk – <i>skaito</i> (<i>scander</i>)
kn – <i>knaisioni</i> (–)	pr – <i>prašo</i> (<i>prendre</i>)	sl – <i>slaugė</i> (<i>slave</i>)
kr – <i>krantas</i> (<i>crapule</i>)	pn – – (<i>pneu</i>)	sm – <i>smagus</i> (<i>smiller</i>)
kv – <i>kvailas</i> (–)		
kj – – (<i>quiétude</i>)	pj – <i>pjauti</i> (<i>pied</i>)	sn – <i>snausti</i> (<i>snob</i>)
kw – – (<i>coin</i>)	pw – – (<i>poisson</i>)	sr – <i>srėbti</i> (–)
ky – – (<i>cuire</i>)	py – – (<i>puis</i>)	st – <i>stovas</i> (<i>stimuler</i>)
kv – <i>kviesti</i> (–)		
sp – <i>spausti</i> (<i>spatial</i>)	šl – <i>šlama</i> (<i>schlamm</i>)	tr – <i>trumpas</i> (<i>travail</i>)
sv – <i>svajoti</i> (<i>svette</i>)	šm – <i>šmaukšt</i> (–)	tv – <i>tvanas</i> (–)
sf – <i>sfinksas</i> (<i>sphère</i>)	šn – <i>šnara</i> (<i>schnich</i>)	
sj – – (<i>sien</i>)		tj – – (<i>tiens</i>)
sw – – (<i>soit</i>)	šp – <i>špyga</i> (–)	tw – – (<i>toit</i>)
sy – – (<i>suis</i>)	št – <i>štai</i> (–)	
	šv – <i>švara</i> (–)	
	šj – – (<i>chien</i>)	
	šw – – (<i>choix</i>)	
	šy – – (<i>chuintier</i>)	

Randame nebūdingų lietuvių kalbai, bet paplitusių prancūzų kalboje dvinarių junginių, sudarytų su priebalsiais *f, v* ir *l, r*: fl – *flūte*, fr – *franc*, vl – *vlan* (išiktukas), vr – *vrai*. Be to, prancūzų kalboje labai paplitę junginiai, kurių antrasis narys yra pusbalsis *j, w, y*:

bj – <i>bien</i>	lj – <i>lien</i>	mj – <i>mien</i>	nj – <i>nièce</i>	pj – <i>pied</i>	rj – <i>rien</i>
bw – <i>bois</i>	lw – <i>loi</i>	mw – <i>moyen</i>	nw – <i>noyer</i>	pw – <i>pois</i>	rw – <i>roi</i>
by – <i>buisson</i>	ly – <i>luire</i>	my – <i>muer</i>	ny – <i>nuire</i>	py – <i>puis</i>	ry – <i>ruer</i>
sj – <i>sien</i>	kj – <i>quiétude</i>				
sw – <i>soit</i>	kw – <i>quoi</i>				
sy – <i>suis</i>	ky – <i>cuire</i>				

1 pav. Sintagminė priebalsių klasifikacija eksplozinėse grupėse

Nepaplitę arba tik tikriniuose varduose vartojami eksploziniai junginiai zb – *zbaras*, zm – *zmekti*, zl – *zliaukti*, zv – *zvimbti*, žl – *žlugti*, žm – *žmogus*, zn – *znaibyti*, žv – *žvalas*, zd – *Zdanys* prancūzų kalbai visai svetimi: [z] žodžių pradžioje (rašomas z) esti tik skoliniuose (zèbre) prieš balsį, o priebalsis [ž], rašomas g, j gali būti tariamas tik prieš balsį, bet ne prieš priebalsį. 1 paveiksle pavaizduota sintagminė lietuvių kalbos priebalsių klasifikacija eksplozinėse grupėse (Girdenis 1981: 77), palyginti su prancūzų kalbos priebalsiais.

Vadinasi, prancūzų kalboje sumažėjo S poklasio narių – iškrito priebalsiai z, ž ir dėl pusbalsių w, y padaugėjo R klasės narių.

Trinariams eksploziniam junginiams būdinga tai, kad jie implikuoja atitinkamų dvinarių junginių buvimą (Girdenis 1981: 77): turėdami STR tipo junginius, kartu turime ir ST – TR junginius: skl- : sk ir kl; skr- : sk ir kr ir t. t. Pateikiami šie trinariai eksploziniai STR tipo junginiai: skl – *sklaidyti* (–), skr – *skraidyti* (–), str – *strazdas* (*stratifier*), stv – *stvērē* (–), spl – *splazdėti* (*splendide*), spr – *spraustis* (*sprinter*; skolinys), skj – – (*skieur*; skolinys), skw – – (*square*; skolinys).

Lietuvių kalboje junginiai škl – *šklėriai*, špr – *šprintas*, štr – *štromas*, zdr – *Zdranys* vartojami tik tikriniuose žodžiuose. Prancūzų kalboje jų nėra, tačiau yra savitų trinarių eks-

plozinių junginių, kuriuose antrasis, vidurinysis narys yra R tipo priebalsis l, r su po jo einančiu pusbalsiu w, y:

brw – *broyer*, krw – *croix*, drw – *droite*, bry – *bruit*, kry – *cruel*, dry – *druide*, frw – *froid*, plw – *ployer*, glw – *gloire*, fry – *fruit*, ply – *pluie*, gly – *glui*.

Imploziniai junginiai. Juose A. Girdenis nustato įdomų dėsnį (Girdenis 1981: 79): galiniai priebalsių junginiai daugeliu atvejų gali būti veidrodiniais pradinių junginių atspindžiais – juose priebalsių fonemos būna išsidėsčiusios priešinga tvarka (čia i ir u traktuojami kaip j, v alofonai):

STR: RTS	STR: RTS
skl- : -lks – <i>vilks</i>	škl- : -lkš – <i>telkš</i>
skr- : -rks – <i>verks</i>	škr- : -rkš – <i>tirkš</i>
spr- : rps – <i>tarps</i>	špr- : -rpš – <i>šnirpš</i>
spl- : -lps – <i>tilps</i>	
spj- : -jps – <i>keips</i>	

Šios galinių trinarių junginių struktūros visiškai nepriimtinos prancūzų kalbai. Joje randame RTR tipo galinius trinarus junginius, kuriuose ir pirmasis, ir trečiasis narys yra R tipo priebalsis l, r, o vidurinysis – T tipo priebalsis: -rkl – *cercle*; -rtr – *meurtre*; -ltr – *filtre*; -rpr – *pourpre*; -rpr – *pourpre*; -rdr – *ordre*. Dvinariuose galiniuose junginiuose lietuvių kalboje nariai irgi gali pasikeisti vietomis su dvinariais pradiniais junginiais, tačiau prancūzų kalboje šiam

Prancūzų kalboje keturių priebalsių grupė žodžių viduryje retai bevartojama. Jos struktūra:

-TSTR-	-STR-	-TR-
-pstr- : <i>abstrait</i>		
-kstr- : <i>extra</i>	-str- : <i>astronome</i>	-tr- : <i>attribuer</i>
-kspl- : <i>expliquer</i>	-spl- : <i>resplendir</i>	-pl- : <i>applaudir</i>
-ksty- : <i>sextuor</i>	-ty- : <i>restituer</i>	

Šiuose negausiuose junginiuose irgi atspindi tam tikras dėsningumas, būdingas prancūzų kalbai ir nesutampantis su lietuvių kalba: pirmuoju keturnario vidinio junginio nariu eina ne R, bet T tipo priebasis *p*, *k*, antruoju ne T, o S tipo priebalsis *s*, trečiuoju – ne S, o T tipo priebalsis ir tik ketvirtasis narys dažniausiai esti R tipo priebalsis. *r*, *l*, *y* sutampa *grosso modo* su lietuviškuoju *b* pogrupiu (kur turėjome priebalsį *n*).

Galime praplėsti trinarių vidinių junginių sąrašą lietuvių kalboje. Randame junginius, neišvestus iš atitinkamų keturnarių vidinių junginių:

-RTR-	-RTT-
-rtm- : <i>ertmė</i>	-nkd- : <i>rankdarbis</i>
-rdv- : <i>erdvė</i>	-rbd- : <i>darbdavys</i>
-rkl- : <i>arklys</i>	
-STR-	-RTS-
-spr- : <i>įsprausti</i>	-rks- : <i>verksiu</i>
-spj- : <i>nuspjauti</i>	-nks- : <i>lenksiu</i>

1a. -TR- tipas:

-pr- : <i>šliprus (apprendre)</i>	-pl- : <i>suplauti (applaudir)</i>
-dr- : <i>padrikas (adresse)</i>	-kl- : <i>paklausti (râcher)</i>
-tr- : <i>patrauklus (attribuer)</i>	-bl- : <i>nublukti (ennoblir)</i>
-br- : <i>nubraukti (ébranler)</i>	-tl- : <i>atlenkti (atlas)</i>
-kr- : <i>akrobatas (secrètement)</i>	-gl- : <i>suglausti (agglomération)</i>
-gr- : <i>agresyvus (agrandir)</i>	-dl- : <i>Šidlauskas (Adler)</i>

I grupės priebalsiai sunkiai jungiasi su priebalsiais *m*, *n* (ypač prancūzų kalboje):

-pm- : <i>apmaudu (-)</i>	-pn- : <i>lipnus (hypnotiser)</i>
-tm- : <i>atminti</i>	-bn- : <i>(-) (abnégation)</i>
-bm- : <i>(-) submerger</i>	-tn- : <i>atnaujinti (ethnique)</i>
-dm- : <i>administracija (admirer)</i>	-kn- : <i>įsikniaubti (technique)</i>
-km- : <i>akmuo (-)</i>	

1b. Atitinkami atvirkštiniai -RT- tipo junginiai:

-pl- lp- : <i>alpinas (alpinisme)</i>	-br- rb- : <i>arbata (arbitre)</i>
-dl- ld- : <i>saldus (soldé)</i>	-dr- rd- : <i>ardyti (hardi)</i>
-kl- lk- : <i>alkis (calquer)</i>	-pr- rp- : <i>tirpo (arpenter)</i>
-bl- lb- : <i>Albinas (album)</i>	-tr- rt- : <i>artimas (artisan)</i>
-tl- lt- : <i>altorius (altitude)</i>	-kr- rk- : <i>erkė (arqué)</i>
-gl- lg- : <i>algà (algarade)</i>	-fr- rf- : <i>arfa (morphème)</i>
	-gr- rg- : <i>argumentas (argot)</i>

Visus šiuos junginius, išskyrus paskutinįjį, randame ir prancūzų kalboje:

-RTR-	-RTT-
-rtr- : <i>chartreux</i>	-rkb- : <i>arc-boutant</i>
-rtj- : <i>jarretière</i>	-rkd- : <i>arc-doubleau</i>
-rkl- : <i>cercler</i>	
-STR-	-TSR-
-spl- : <i>resplendir</i>	-psj- : <i>exception</i>
-str- : <i>destructif</i>	-ksy- : <i>sexualité</i>
-spr- : <i>disproportion</i>	-ksj- : <i>anxieux</i>
-spj- : <i>casse-pierres</i>	
-stj- : <i>vestiaire</i>	
-sfl- : <i>lance-flammes</i>	

Tik prancūzų kalbai būdingas -TRR- tipas (šalia -TSR- tipo): -trw- : *vingt-trois*, -try- : *autrui*.

Vidiniai dvinariai junginiai. Ir lietuvių, ir prancūzų kalbose galime rasti iš vienos pusės žodžio pradžiai būdingus tipus, iš kitos – nepasitaikančias žodžio pradžioje struktūras ir visų jų atvirkštinius tipus:

Atvirkštiniai -RT- tipo junginiai su priebalsiu *m* galimi tik lietuvių kalboje (su priebalsiu *n* jų nėra): pm–mp- : *limpa* (–); bm–mb- : *kimba* (–); tm–mt- : *imti* (–); km–mk- : *imki* (–).

2a. -SR- junginiai
 -sl- : *paslaugus* (–)
 -sn- : *dosnus* (*Denos*)
 -žm- : *kryžminis* (–)
 -sm- : *nusmuko* (*aboutissement*)
 -šm- : *ašmuo* (*acheminer*)
 -sr- : *nusruvo* (*brasserie*)
 -šr- : (–) (*boucherie*)
 -žl- : *sužlugo* (*congeler*)

3. a. -ST- junginiai
 -št- : *nešti* (*acheter*)
 -zg- : *mezga* (–)
 -sk- : *kąski* (*casse-cou*)
 -sp- : *nuspalvink* (*aspirer*)
 -st- : *nustebo* (*austère*)

4a. -RR- tipo junginiai (neturintys atvirkštinių junginių):
 -mn- : *amnestija* (*gymnastique*)
 -rn- : *darnus* (*tournevis*)
 -lm- : *palnė* (*palmarès*)
 -gw- : (–) (*baragouiner*)
 -gy- : (–) (*aiguiser*)

5a. -TT- tipo junginiai, negausūs ir nebūdingi abiem kalboms:
 -kt- : *raktas* (*actif*)
 -gd- : *migdo* (*Magdebourg*)
 -pt- : *aptarti* (*optique*)

2b. Atvirkštiniai -RS- junginiai
 -ls- : *skalsa* (*valser*)
 -ns- : *skinsiu* (–)
 -mž- : *amžinas* (–)
 -ms- : *imsiu* (–)
 -mš- : *kimšiu* (–)
 -rs- : *arsiu* (*merci*)
 -rš- : *aršus* (*architecte*)

3. b. Atvirkštiniai -TS- junginiai
 -tš- : *atšiaurus* (–)
 -gz- : *egzaminas* (*exister*)
 -ks- : *sutiksiu* (*vexer*)
 -ps- : *apsispręsti* (*s'abstenir*)
 -ts- : *atsakė* (–)

Priebalsių fonemų identifikacija paradgminiame lygmenyje

Lietuvių kalboje yra 37 priebalsinės fonemos (Pakerys 1986: 113–114). Į šių skaičių įeina afrikatos (kietos ir minkštos) ir visi minkštieji priebalsiai (įskaitant ir skoliniuose vartojamus pučiamuosius (*f, f'*; *x, x'*; *h, h'*). Prancūzų kalboje neturime afrikatų ir minkštųjų priebalsių, o ką tik minėtoje pučiamųjų grupėje tėra tik priebalsis *f*. Be to, prancūzų kalba turi pusbalsius *y, w*. Tiek A. Girdenio, tiek A. Pakerio darbe priebalsis *v* traktuojamas kaip pusbalsis *v* ir priskiriamas balsingųjų (sonantų) grupei. Prancūzų kalboje jis yra pučiamųjų skardžiųjų grupėje. Prancūziškasis nosinis [*n*] (ex.: *signer*), kai kurių fonetikų nuomone, pakeičiamas dabartinėje kalboje junginiu *nj*, todėl jis netraktuojamas

kaip atskira fonema. Vietoj 20 priebalsinių fonemų (N. Chigarevskaja, P. Léon) Fr. Wiolandas, pavyzdžiui, siūlo 19 (Chigarevskaja 1973: 11).

Ir lietuvių, ir prancūzų kalbos priebalsių opozicijų sistemoje reikia išskirti dusliusius ir skardžiuosius priebalsius, kurių vartojimą bei priešpriešą lemia tam tikri dėsniai. Pirmiausia, dėl asimiliacijos dėsnio priebalsiai *p, t, k, s, š* negali būti tariami prieš *b, d, g, z, ž*, ir atvirkščiai, *b, d, g, z, ž* nevartojami prieš *p, t, k, s, š*: *atbėgti, kibti* ir t. t., *observer, subsister* ir t. t. Vadinas, duslieji ir skardieji priebalsiai kontrastuoja prieš balsius ir sklandžiuosius priebalsius: puvo – buvo, karas – garas, prasta – brasta ir kt; *peau – beau, tant – dent, crève – grève, planche – blanche* ir t. t. Be to, lietuvių kalboje veikia žodžio galo dėsnis – skardieji *b, d, g, z, ž* šioje pozicijoje netariami, jie suduslėja: *daugelis* –

daug, tada – tad ir t. t. Prancūzų kalboje žodžio gale skardieji priebalsiai (ir pučiamasis *v*) nesuduslėja ir kontrastuoja su dusliaisiais: *bec – begue*, *rite – ride*, *russe – ruse*, *neuf – neuve* ir pan. Vadinasi, dusliųjų–skardžiųjų priebalsių opozicija neutralizuojasi dviejose pozicijose, prancūzų kalboje – vienoje. Taip pat paanalizuosime priebalsinių fonemų diferencinių požymių inventorių abiejose kalbose. Priebalsinių fonemų diferenciniai požymiai labai įvairuoja. Tai pastebi ir A. Pakerys (Pakerys 1986: 116). A. Girdenis siūlo 9 požymius: balsingasis, pučiamasis, nosinis, afrikata, lūpinis, liežuvio priešakinis, alveolinis, skardusis, minkštasis. A. Pakerio siūlomoje lentelėje randami 9 požymiai: sklandusis, sprogstamasis, paprastasis, šoninis, lūpinis, liežuvio priešakinis, skardusis, minkštasis. Prancūzų kalbos priebalsiams M. Rossi išskiria 7 diferencinius požymius: nosinis, balsingasis, sprogstamasis, pučiamasis, kompaktinis, liežuvio priešakio, skardusis (Rossi 1967: 306–307). Vadinasi, A. Girdenio lentelėje nerandame požymio *sprogstamasis*, todėl priebalsis *k* apibūdinamas kaip *nepučiamasis* ir nusakomas tik neigiamais požymiais, t. y. neturi plusinio požymio. A. Pakerio lentelėje nerandame požymio *pučiamasis*. M. Rossi neįveda požymio *lūpinis*.

Prie liežuvio priešakinių A. Pakerys priskiria ir priebalsius *š, ž* (nors jo pateiktoje priebalsių charakteristikoje tarp liežuvio priešakio priebalsių jų nėra, yra tik *s, z*). A. Girdenis šiai grupei priskiria tik priebalsius *t, d*. Prie

alveolinių A. Girdenis priskiria priebalsį *r*, o A. Pakerys – ne, nors ir rašė, kad priebalsis *r* aiškiai alveolinis. Priebalsis *l* A. Pakeriui yra lateralinis, A. Girdeniui – ne. A. Pakerio lentelėje nėra afrikatų, A. Girdenio lentelėje nėra nelietuviškų priebalsių *f, x, h*. Priebalsis *v* A. Girdenio ir A. Pakerio darbuose priskiriamas sklandžiųjų (sonantų) grupei, o prancūzų fonetikai, taigi ir M. Rossi jo nepriskiria sonantams. A. Pakerys įveda požymį *paprastasis*, kurio nėra A. Girdenio ir M. Rossi darbuose. Minėta įvairovė pasireiškia ir apibūdinant atskirus priebalsius, pavyzdžiui, *p, g* ir *l*:

A. Girdenio charakteristika: lūpinis; skardusis; balsingasis.

A. Pakerio charakteristika: sprogstamasis lūpinis; sprogstamasis, skardusis; balsingasis šoninis.

M. Rossi charakteristika: sprogstamasis, skardusis, kompaktinis, balsingasis, pučiamasis, liežuvio priešakio.

Atsižvelgiant į tai, kad prancūzų kalboje nėra afrikatų ir minkštųjų priebalsių, o požymiai *kompaktinis* ir *šoninis* nėra būdingi požymiai, lietuvių ir prancūzų kalbas galima sugretinti pagal 8 diferencinius požymius: balsingasis, pučiamasis, sprogstamasis, nosinis, lūpinis, liežuvio priešakio, alveolinis, skardusis. Pateikiame diferencinių požymių lentelę abiejose kalbose.

Į šią lentelę įrašėme prancūzų kalbos pusbalsį *y*, kurio nėra M. Rossi lentelėje turbūt dėl neaiškaus jo fonologinio statuso.

Lentelė. Lietuvių ir prancūzų kalbų priebalsių diferenciniai požymiai

Lietuvių k./Prancūzų k.	p	b	t	d	k	g	s	z	š	ž	f	v	m	n	l	r	j	w	y ¹
Balsingasis												+/–	+	+	+	+/+–	+	+	+
Pučiamasis							+	+	+	+	+	+	–	–	–	–/+–	+	+	+
Sprogstamasis	+	+	+	+	+	+										/+–			
Nosinis													+	+					
Lūpinis	+	+							/+	/+	+	+	+						
Liežuvio priešakinis			+	+			+	+										/+	/+
Alveolinis							/+	/+	+	+					/+				
Skardusis		+		+		+		+		+		/+				/+			

Išvados

Atliktas lietuvių ir prancūzų kalbų priebalsių sugretinimas atskleidė tam tikrus priebalsių jungimo dėsningumus abiejose kalbose.

Dvinarėse eksplozinėse grupėse priebalsis *v* skirtingai elgiasi mus dominančiose kalbose. Lietuvių kalboje jis prisijungia tik prie priebalsio *š*. Prancūzų kalboje priebalsiai *f*, *v*, būdami pirmaisiais eksplozinės grupės nariais, gali jungtis su priebalsiais *l*, *r*. Be to, dvinariai eksploziniai junginiai praturtėja prancūzų kalboje dėl pusbalsių *j*, *w*, *y*: jie gali būti vartojami po bet kurio priebalsio. Tai liečia ir trinarius eksplozinius junginius, nors trinariai eksploziniai junginiai iš viso labai reti prancūzų kalboje. Lietuvių kalboje jų kur kas gausiau.

RTS tipo implozinių trinarių junginių struktūros visiškai nepriimtinos prancūzų kalbai. Joje mes randame RTR tipo junginius, t. y. tokius junginius, kuriuose pirmasis ir trečiasis narys yra priebalsiai *l*, *r*, o vidurinysis – sprogstamasis priebalsis. Prancūzų kalba nemėgsta priebalsių susigrūdimo, sudėtingų keturnarių ir trinarių implozinių junginių.

Lietuvių kalboje plačiai paplitę RS, RT, TS tipo galiniai dvinariai junginiai. Prancūzų kalboje jų mažiau, bet prancūzų kalboje paplitę junginiai, kuriuose priebalsiai *l*, *r* (R tipo) gali eiti ir pirmuoju, ir antruoju nariu, t. y. gali išsidėstyti atvirkštine tvarka.

Gana gausi lietuvių kalboje vidinių keturnarių priebalsių grupė prancūzų kalboje retai bevartojama. Jos struktūroje su lietuvių kalba sutampa tik ketvirtasis narys – abiejose kalbose jis yra R tipo priebalsis.

Trinariai vidiniai junginiai sutampa abiejose kalbose, tik prancūzų kalboje dar turime jai vienai būdingus TRR, TSR tipus (šalia bendrų RTR, RTT, STR tipų) ir neturime RTS tipo.

Vidiniuose dvinariuose junginiuose su plačiai paplitusiais atvirkštiniais junginiais randame daug bendrų bruožų abiejose kalbose; atvirkštiniai RT tipo junginiai su priebalsiu *m* galimi tik lietuvių kalboje (prancūzų kalboje *m* tėra grafinis nosinio balsio ženklas). Abi kalbos nemėgsta TT tipo junginių.

Kalbant apie priebalsinių fonemų funkcionalumą ir opozicijas, pastebėtas abiem kalboms bendras bruožas – veikiant asimiliacijos dėsniui, duslieji ir skardieji priebalsiai gali būti opozicijoje tik prieš balsius ir sklandžiuosius priebalsius. Opozicija skardusis–duslusis priebalsis neutralizuojasi lietuviškojo žodžio gale; prancūzų kalboje šioje padėtyje ji išlieka.

Literatūra

- Chigarevskaja, N. 1973. *Traité de phonétique française. Cours théorique*. Moskva: Vischaia chkola.
- Fouché, P. 1959. *Traité de prononciation française*. Paris: Klincksieck.
- Girdenis, A. 1981. *Fonologija*. Vilnius: Mokslas.
- Léon, P. R. 1961. *Prononciation du français standard*. Paris: Didier.
- Pakerys, A. 1986. *Lietuvių bendrinės kalbos fonetika*. Vilnius: Mokslas.
- Rossi, M. 1967. Les groupes consonantiques du français, *Revue d'Acoustique* 4: 306–307.
- Wioland, Fr. 1991. *Prononcer les mots du français. Des sons et des rythmes*. Paris: Hachette.

THE COMPOSITION OF THE PHONOLOGICAL CONSONANT SYSTEM AND ITS FUNCTIONING IN LITHUANIAN AND FRENCH LANGUAGES

Daiva MICKŪNAITYTĖ

Lithuanian University of Educational Sciences, Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania

E-mail: *daiva.mickunaityte@leu.lt*

The aim of the article is to examine the composition of the phonological consonant system and its functioning in Lithuanian and French languages. We will describe the phonological consonant systems of both languages on two levels – syntagmatic and paradigmatic. On the syntagmatic level we will discuss the structure and regularities of explosive, implosive consonant distributions and inner consonant collocations. On the paradigmatic level we will focus on the paradigmatic consonant identification – peculiarities of consonant oppositions, their neutralization and the comparison of the inventory of differential features in the languages of our concern.

In this work we will base ourselves only on the literary pronunciation of the French language. Colloquial French has its own peculiarities which determine the appearance of new structures of consonant collocations, therefore their description can be the object of another scholarly work. We will present French nouns without articles as to describe explosive consonant groups, it is most convenient to take a noun without an article. The structures and collocation regularities of consonant collocations are best reflected only in this form. Soft vowels and affricates which do not exist in the French language are not discussed in the article.

Keywords: syntagmatic level, paradigmatic level, phonological systems of consonants.